

Naš jezik

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

LIBRARY
FEB 1 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

НОВА СЕРИЈА Тб.
Књ. II — Св. 7-10

БЕОГРАД 1951

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Из'новије акценгуације (I)	227
2. <i>С. Машић</i> : Белешке о језику Његошевом у Лучи и Вијенцу . . .	238
3. <i>Србислава Ковачевић</i> : О именици доба у нашем језику	246
4. <i>Б. Милановић</i> : <i>Садржајши</i> или <i>садржаваши</i>	256
5. <i>В. М. Миловић</i> : О неким стручним називима	265
6. <i>Ј. Радхловић</i> : <i>Дихаши</i> и <i>дисаши</i>	279
7. <i>Св. Марковић</i> : <i>Правоснажан</i> или <i>цравносмажан</i>	290
8. <i>В. Ђ. Јовановић</i> : <i>Омски</i> или <i>омовски</i>	294
9. <i>И. Стевовић</i> : Поводом претходног чланка	296
10. <i>Св. Предић</i> : О дефиницији <i>огледа</i>	300
11. <i>Д. Живковић</i> : О претходном чланку	304
12. <i>Б. Вајагић</i> : О неким техничким изразима	307
13. <i>П. Васић</i> : Неколико начелних речи	309
14. <i>А. Шаулић</i> : „Која смрт храни, другој не да“	311
15. Из живота речи: <i>Гл. Елезовић</i> : <i>Валаге, валаке; фалага, фалзге...</i>	313
16. Језичке поуке	327
17. Регистар речи	331

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радосав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Ризница

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1951

САДРЖАТИ ИЛИ САДРЖАВАТИ?

За глагол *садржати* (enthalten) Т. Маретић вели у своме Језичном савјетнику (1924, s. v.) да га „није добро узимати као импф. глаг., на пр. шта садржи то писмо?; боље садржавати“.

Маретић, дакле, није за то да се у нашем савременом књижевном језику гл. *садржати* употребљава са имперфективним видским значењем и зато онима који га још тако узимају препоручује његов други, дужи облик *садржавати*. Јасно је одмах да он овде полази од познатог општег правила наше граматике да су глаголи сложени од префикса и простог трајног глагола — увек свршеног, а никад несвршеног вида; на пример: *браћи - сабраћи, држати - задржати* итд. Према томе, очигледно је да је и спољашњи склоп гл. *садржати* такав да би и он требало да има свршени вид заједно са свима осталим глаголима који су сложени на исти начин. Међутим, ми видимо да он такав вид нема и да зато не иде нити може ићи с другим глаголима сличнога састава, јер његово значење — „имати у себи“, „обухватати (собом)“ и сл. — претпоставља само глагол несвршеног вида.

Покушаћу у овом чланку да одговорим на питање: прво, зашто гл. *садржати* отступа својим видом од других сложених глагола и, друго, у вези с тим, шта у нашем језику претставља појава његова облика *садржавати*.

Пре свега, овај глагол постоји и у данашњем руском језику. У њему је он несвршеног вида, а такав је исто био и у старом руском књижевном језику. У своме речнику *Материјалы для словаря древне-русскаго языка по письменнымъ памятникамъ* (томъ третій, 1912) И. И. Срезњевски одређује

значења гл. *съдръжашѣ* = *съдръжашѣ* = *съдержашѣ* трајним глаголима савременог језика: *держашѣ*; *содержашѣ въ себѣ*, *имѣшѣ*; *воздерживашѣ*; *держашѣ въ своей власти, правѣ* — с једним само изузетком: *сдержашѣ, соблюсти*. Затим, у старом српском књижевном језику гл. *садржашѣ* такође има несвршени вид, као што нам показују примери у Даничићеву Рјечнику из књижевних старина српских (1863—4) у коме су поглавито речи из старих српских ћирилских споменика писаних црквеним, одн. српскоцрквеним језиком. У њему се за гл. *съдръжашѣ* (*continere*) наводе овакви примери: не трѣвоуѣ что ꙗко вѣса съдръжѣ (= „не треба ништа, јер све има“ — у преводу М. Башића СКЗ 180, стр. 152); ты бо животоу съдръжѣши (= „јер ти живот држиш“ — исто, стр. 208); даље: где се изнесоу две кнѣге царевѣ заедно за землю, кто ѣ съдръжав до сѣга доба съворнаго, того да кѣтъ [Законик Душанов]; Богъ кѣ вѣселѣн и ѣ части садръжѣи и др. И напоследку, за глагол *садржати* у старословенском језику налазимо примере код Ф. Миклошича (*Lexicon palaeoslovenico-graeco-latīnum*, 1862) који такође потврђују његов несвршени вид; напр. *божѣи десница (садръ)житѣ ны*; *скрѣвъ садръжитѣ ме* и др.

Разуме се, овде, у старословенском језику, а и у нашем старом књижевном језику, одређује се функција и значење глагола целом реченицом и нашим живим језичким осећањем, а тиме се уједно и истовремено одређује и његов вид. Али има и непосредног, морфолошког знака по коме се види да је овај глагол још у старословенском био са трајним видом: то је његова употреба у, партиципу презента пасивном, за који облик је познато да се образовао од основе несвршених глагола јер је означавао радњу која се врши у исто време кад се врши и радња реченичног предиката у личном глаголском облику. На пример: *вѣси же стрѣгашѣтѣ сѣнома садръжѣи вѣахѣ*. *ѣдних же капикларѣи вѣашѣ вѣахѣ* (Супр. зб. 78,2); *нѣ любѣвѣи-ѣ пачѣ же страхомѣ садръжѣи* (исто 54, 17) и др. (исп. К. Н. Meyer, *Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis*, 1935 под *садръжѣ*).

Да одговоримо сада на горе постављено питање: зашто се вид овога старог словенског глагола не слаже с његовим склопом? Посматран са спољашње стране, гл. *садржати*,

могло би се рећи, не претставља ништа друго до реч дословно саграђену према грчком глаголу *συνέχειν* који је сложен на исти начин и са истим префиксом (*συν* = лат. *cum* = *са*, *ἔχειν* = *држати*, *имаши*). Иако би то донекле објашњавало наш случај, питање је још односа овог глагола према своме простом глаголу, јер су прости словенски глаголи према сложеним глаголима који им одговарају прожети чврстом видском системом: према простом имперфективном глаголу стоји сложени (с префиксом) перфектизовани глагол. Таквог односа међутим овде нема. Нема зато што су значења овог глагола постала таква да га не држе више у вези с простим трајним глаголом. То показују и сви горњи примери. Када је гл. *држати*, чије је основно значење „чинити да се што не миче с мјеста“ (Рј. Југ. акад.), са социјативним предлогом—префиксом *сх* добио значења као што су: „имати“, „поседовати“, „држати у својој власти“, „имати у себи“ и сл. према сличном грчком глаголу, онда се сложени глагол, с тим значењима, нашао изван видског односа, као глагол имперфективног значења према грчком језику, без икаквог обзира на свој граматички састав. Дакле, семантички развитак овог глагола, који је пошао од добивеног значења из грчког језика, дао је у резултату реч која више не потсећа на своје саставне делове, већ се у употреби понаша као да је проста. Од „са собом држати“ преко „код себе држати“ добивено је ново значење „имати у себи“, „имати“ и сл. и глаголски вид, који се према таквом значењу одређује, остао је неизмењен. Узмемо ли ради илустрације овога, например, гл. *садржати* у нашој реченици: „ова књига *садржи* доста корисног материјала“ или у руској: „*Пудъ содержишь 40 фунтовъ*“ (Вл. Даль, Толковѣй словарь... IV, 1882), онда видимо јасно да се он својим значењем („имати у себи“, „обухватати собом“) потпуно одвојио од глагола *држати* који се у њему више, као ни префикс *са*, не распознаје, одн. он се не може више растављати на те своје делове. Другим речима, имперфективни глагол *садржати*, иако је с граматичке тачке гледишта сложен, стоји усамљен, тј. нема према себи простог глагола с којим би чинио сталан видски однос.

У нашем се књижевном језику овај глагол употребљава и у облику *садржаваши*, тј. у облику који је у инфинитивној основи добио наставак *ва*. Није тешко рећи како је тај наставак дошао. Од свих глагола који су састављени од простог трајног глагола *држаши* и каквог префикса помоћу њега се граде учестали глаголи (*одржаши*: *одржаваши*, *придржаши*: *придржаваши* и др.). Према њима је и од *садржаши* направљено *садржаваши*. Томе је свакако највише допринео однос глагола *задржаши*: *задржаваши* јер је и својим блиским сазвучјем могао и непосредно утицати да се такав однос појави и код гл. *садржаши*. Значи, дакле, да је облик *садржаваши* плод једне обичне аналогije. Али је та аналогija у овом случају била непотребна. Јер док је од сложеног свршеног глагола *задржаши* наставком *ва* добивен учестали глагол *задржаваши* који је несвршеног вида, дотле је овде од трајног глагола *садржаши*, који се са њим слаже само по спољашњем склопу, постао опет глагол истога вида и истога значења *садржаваши*. *Задржаваши* стоји у односу према *задржаши* као учестали, одн. учестало-трајни глагол према глаголу свршеном, док код *садржаваши*: *садржаши* таквог односа нема јер оба ова облика претстављају један исти глагол — и по значењу и по виду. Може се све ово рећи и друкчије, наиме, да је увек живо и снажно језичко осећање претставника нашег језика, по коме се од простог трајног глагола помоћу префикса гради глагол сложен и свршен и по коме се, даље, од њега, додавањем на инфинитивну основу наставка *ва*, ствара учестали глагол који може бити схваћен и као трајни, — учинило да се појави, поред *садржаши*, и *садржаваши*.

Иако овај други облик (*садржаваши*), као што се види, није настао по неопходности, он је ипак у нашем језику у употреби узео толико маха да је у извесним глаголским облицима готово потпуно завладао. То је случај, например, са перфектом: употребљава се скоро само од *садржаваши*. Тако имамо: Писмо из Београда, па ма оно само голо поздравље *садржавало*, пријатније је... но најважније новости (И. Гарашанин); Уредба која је *садржавала* цело преустројење свега правитељства.. (Л. А. Баталака); Зорка је била

на челу свега, *садржавала* све... (М. Ускоковић); Хартија, прикачена на груди, *садржавала* је текст претњи и опомена (И. Секулић) и др. Тешко се може наићи на пример као што је овај: Подмеће му други [пакет] који је заиста *садржао* две боце коњака (Нед. инф. новине 11. III 1951). Ово исто вреди и за облик потенцијала који у свом саставу има радни глаголски придев као и перфекат. Напр.: Таква перспектива *садржавала би* у себи највећу неправду (Ј. Ђ. Авакумовић); Ако би католичка црква и *садржавала* коју заблуду... ми то све примамо на нас... (Чокорило, Тајна историја) и др. — иако би и овде сасвим исправно стајао облик *садржашти* који налазимо, на пример, код М. Ђ. Милићевића: Римљани никад нису давали непријатељу мир, који *не би садржао* неки савез... Имперфекат стоји још даље у овом погледу: нисам наишао ни на један пример са *садржашти*; сви су са обликом *садржавашти*: Звук... који *не садржаваше* што за њега похвално (Ј. Суботић); Шетња, пољана за игре... *садржаваху* у себи дивљину осећаја (Вл. Савић) и др.

Међутим у презенту је друкчији однос између облика *садржашти* и *садржавашти*: први је обичнији и природнији него други. Иако и у њему нису ретки овакви примери: Чим дубље који круг лежи, тим веће муке *садржава* (Прерадовић); Народне пјесме и приповијетке *садржавају* догађаје... (Љ. Вуличевић); Али оне за данашњег читача *садржавају* премало шаренила... (А. Барац); Ужасна ствар која *садржава* дане без хлеба (Мита Ракић) и др. — ипак они далеко заостају за примерима у којима је употребљен облик *садржашти*. Довољно је навести само неколико: Српске пјесме *садрже* у себи јунаштво... (Ј. Игњатовић); Цар виде колико јасне истине *садрже* у себи Миличине речи (М. Ђ. Милићевић); Књига... која *садржи* упутство... (Ј. Скерлић); Расправа г. Љ. Стојановића... *садржи* пуно вести... (П. Поповић); Боље мисли нови св'јет *садржи* (Јев. Поповић). Запажа се да се писци из западних крајева и у презенту држе више облика *садржавашти*.

Ова разлика између горњих глаголских облика, с једне стране, и презента, с друге, код већине писаца постала је стварна, са отступањима у ретким случајевима. Исти писци

који ће, на пример, у овом глаголском времену употребити *садржашти*, у поменутим глаголским облицима употребиће *садржавашти* ако не баш увек, а оно сигурно врло приближно томе.

На основу свега овога могло би се, истина, закључити да је облик *садржавашти* — иако, као што је наглашено, није постао у језику као израз неке нужне потребе — знатно проширио своју употребу у већини глаголских облика на рачун *садржашти*; али се, исто тако, с друге стране, са сигурношћу може тврдити да то није случај с примерима у које иде и онај Маретићев наведен у почетку: ту је употреба овог другог облика (*садржашти*) остала и стоји на своме месту, и она је довољно устаљена и жива да, мислим, нимало не смета нашем језичком осећању. Означавање имперфективности радње *садржашти* носи у себи као саставни део своје семантике и зато не знам по чему би онда облик *садржавашти* био бољи за исту функцију у језику када се он у њему наметнуо првome облику као знак да је, аналогично, формална страна овог глагола дошла испред његове семантичке стране.

Глагол *садржашти* (*садржавашти*) у нашем савременом језику, по употреби, као и по пореклу, књижевна је реч; њега у народним говорима нема, сем, разуме се, у случају ако као такав није досад понегде продро. Што се код Вука, у II изд. његова Српског рјечника (1852), налази гл. *садржашти*, *жѣм*, то за нас овде није ни од каквог значаја јер ту имамо посла с другим глаголом свршеног вида у облику с префиксом *са*, као што су, на пример, и глаголи: *сабишти*, *сабрашти*, *сагледашти* и др. и са значењем гл. *одржашти* у изразу „одржати реч“ на који се у III изд. речника и упућује: *рекао ња ни своје ријечи садржао*, sein Wort halten, fidem servare [vide одржати 4]. Из Вукова речника овај глагол је ушао и у Броз-Ивековићев Рјечник хрватскога језика (1901) заједно са истом фразом, а имају га и Ристић-Кангра у своје Српскохрватско-немачком речнику (1928), али само као застарелу реч. У овом речнику налазимо и глагол о коме је овде реч, без обележавања глаголског вида и са упућивањем на његов облик *садржашти*, *дѣм*, где се дају

и значења: *enthalten*, (*mit*) *einbegreifen* и др. За њих је, дакле, главни глагол у облику *садржавашти*, мада су примери с обликом *садржашти* који овде стоји међу заградама. И напошлетку, у Речнику српскохрватског књижевног језика од Л. Бакотића (1936) видимо на истом месту *садржашти* и *садржавашти*, али први као пф., а други као импф. Бакотић је и на овом примеру показао извесну непоузданост у изношењу и тумачењу лексичког материјала: он и кад даје значења овога глагола узима истовремено глаголе оба вида: „обухватити“, „држати у себи“, „обухватити у својој количини“, а затим наводи примере једино за *садржашти* у којима је оно, очигледно, имперфективног вида („ово буре садржи сто литара“ и др.).

Овај преглед речника, дакле, довољно показује да гл. *садржашти* није ушао у наш савремени књижевни језик из народних говора који су му у основици; а показује и то да је он у њему, по својој употреби, данас већ постао саставни део лексичког блага. Отуда је несумњиво да је он морао доћи с неке друге стране. Маретић у Језичном савјетнику не ставља поред њега никакву ознаку за то, иако то чини код других речи, нити такве ознаке има у помнутим речницима. Могло би се зато одмах претпоставити да је овај глагол дошао из старог књижевног црквенословенског језика. Али се таква претпоставка тешко може прихватити из разлога што између овог језика и нашег савременог није могућно успоставити неку непосредну везу преко писаних споменика. Много ће вероватније бити ако узмемо да је извор глаголу *садржашти* у рускоцрквеном језику. Рускоцрквени или рускословенски језик, као што је познато, био је у XVIII в. не само језик наше цркве и школе већ се дуже времена употребљавао и у књижевности, па су чак многи били почели њиме и говорити, тако да је он „пустио дубока корена, и доцније када је преовладао народни језик, у данашњем српском књижевном језику остао је велики број рускословенских речи“. Било је тада писаца који су „славенске“ речи посрбљавали „по својству српскога језика“ и тако посрбљене оне су биле припремљене за улазак у народни и књижевни језик. То је чинио чак и Јован

Рајић у књизи црквених беседа *Собрание поучени*... (в. Грам. и полем. списи В. Ст. Караџића књ. II, стр. 262—264) и међу таквим речима налази се код њега и гл. *садржаши*, *садржавашу* у овом, посрбљеном облику, јер је полугласник у префиксу замењен вокалом *a*, а други, поред вокалног *r*, избачен је као непотребан.

Узгред овде напомињем да у талијанско-латинско-илирском речнику Делабеле (1728) налазимо глагол *садржаши* у облику *|dar|cjati* и *|adar|cjati,-|cim* у примеру „del padre Angelo Gucetich“: *jabava duhovna, koja u sebi |darc| vaskolik |civot sina Bo|cjega* — са ознаком да је „*termine ecclesiastico*“, тј. црквени. Интересантно је да у оваквом облику стоји овај глагол и у наслову спева *Планине чакавца Петра Зоранића*, „најстаријег познатог писца задарске књижевне школе“ (Јужн. филолог IX, 3, 7): *Planine che zdarhe u febi Pifni*... (у Млецима 1569).

Речено је у почетку да и у данашњем руском књижевном језику постоји гл. *садржаши*. У њему он има, поред значења које има у нашем језику („имати у себи“, „обухватати“ и сл.), и многа друга значења (исп. Толковый словарь русского языка под редакцией проф. Д. Н. Ушакова, том IV, 1940 под *содержать*). За овај језик зна се да је примио знатан број речи из црквенословенског језика; отуда је добио и ову реч давши јој само свој облик *содержать*. Рад. Кошутин у Руској граматичи II (Облици), на стр. 252—3, наводи више сложених глагола несвршеног вида за које вели да претстављају или црквене речи или да су према њима направљени. Међу тим глаголима је и *содержать* у значењу „издржавати“ које има, и то на правом месту, и у овде поменутом речнику под Ушаковљевом редакцијом. Овај глагол с тим значењем налазимо и у нашем језику у два примера који свакако нису усамљени: А од некога времена *садржава* га [Ивана Татића] један овдашњи бирташ... (Вукова преписка VII, 690) и: Као год што је муж дужан своју жену за живота свога ранити и *садржавашу*, тако... (Г. Никетић, Грађ. закон, 251). Нема никакве сумње да је ово прави русизам. Овамо би могао ићи и пример: А мене

грјешника Бог још у числу живије *садржава* (Зелић, Жит. II, 25) — где *садржавати* значи што и *држати* („имати“). Али ни једно ни друго значење ове речи није добило књижевну употребу у нашем савременом језику. Место *садржавати* у горњем значењу употребљава се једино *издржавати* — дакле, глагол с другим префиксом.

Б. Милановић